

OPONENTSKÝ POSUDOK

na habilitačnú prácu PhDr. Daniela Drápalu, Ph.D.

Venkovský obchod Moravy a Sliezska. Socioekonomické sondy.

Obchod ako výmena produktov (statkov, výrobkov, tovaru a služieb) formou kúpy a predaja prostredníctvom peňazí (resp. formou tovarovej výmeny) je jedným zo základných pilierov ľudskej civilizácie. V kultúre obchodovania je od nepamäti ukotvené úsilie o získanie vzájomných výhod, a to k obojstrannému prospechu kupujúceho aj predávajúceho. Vo vidieckom prostredí významnú úlohu zohrávali nielen obchody (*krámy*) s rozličným (*zmiešaným*) tovarom, ale predovšetkým trhy a jarmoky (obilné, dobytčie, výkladné a pod.). Ich prostredníctvom sa až do polovice 20. storočia uskutočňoval nielen ekonomický, ale aj spoločensko-kultúrny kontakt predávajúcich/kupujúcich s okolím. Umožnilo sa vzájomné stretávanie obyvateľov z viacerých obcí (a to aj zo vzdialenosti niekoľkých desiatok kilometrov), kultúrna výmena, nadväzovanie známostí a pod. Významné postavenie v štruktúre neroľníckych zamestnaní vidieckeho obyvateľstva mal aj podomový obchod a priekupníctvo (kupovanie poľnohospodárskych produktov od prvovýrobcov a ich následný predaj s cieľom zisku).

Všetky tieto aspekty vo vzťahu k územia Moravy a Sliezska približuje habilitačná práca PhDr. Daniela Drápalu, Ph.D. *Venkovský obchod Moravy a Sliezska. Socioekonomické sondy*. V jednotlivých kapitolách predstavuje kultúrno-historický exkurz do prostredia denných, týždenných i výročných trhov, jarmokov/*tarmarkov*, ako aj špecifických tržných podujatí (vrátane priblíženia histórie trhového predaja na príklade vybraných lokalít, trhových privilégií, objasnenia termínov konania, ponúkaného sortimentu, špecifik a praktík predaja/kúpy, spôsobov uzatvárania transakcií a pod.). Menšia pozornosť je venovaná aktivitám malomestských a dedinských kupcov, ktorí zásobovali rurálne prostredie základnými potravinovými článkami a predmetmi dennej potreby. Habilitačná práca sa zameriava aj na podomový obchod, jeho právne, ekonomické a sociálne súvislosti, ale tiež na aktivity *Líšňaček* – priekupníčok s ovocím, hydinou, maslom, tvarohom či vajcami (ešte v medzivojnovom období dochádzali *masliarky* z Moravy a Sliezska na Kysuce, kde skupovali uvedené komodity a ďalej ich predávali v Ostrave či Českom Těšíne). Zmieňuje sa aj o slovenských drotároch, *bosniakoch*, židovských handrároch, tirolských *hauzírnikoch* a iných. Tým naplňa hlavný cieľ habilitačnej práce – predstaviť vidiecky obchod Moravy a Sliezska od polovice 18. storočia do prvých desaťročí 20. storočia.

Relevantnosť témy pre daný odbor

Habilitant si za nosnú tému svojej práce zvolil problematiku vidieckeho obchodu na Morave a v Sliezske od polovice 18. do začiatku 20. storočia vo všetkých jeho podobách. Tento široký pohľad v jednotlivých kapitolách vhodne zameril na príklady z konkrétnych lokalít, resp. na príklady konkrétnych obchodných aktivít či ich realizátorov. Objasňuje nielen vybrané stratégie distribúcie a redistribúcie tovaru v rurálnom prostredí Moravy a Sliezska, ale aj viaceré aspekty s nimi spojené, ktoré ovplyvňovali život a kultúru v jednotlivých regiónoch/lokálnych spoločnostiach. Naznačuje postavenie obchodovania v systéme tradičnej kultúry sledovaného územia, načrtáva niektoré etnokultúrne dimenzie, pričom prezentuje aj doteraz nespracované a nepublikované pramene. Dopĺňa poznatky (nielen) českej etnológie a historiografie o emickú deskripciu smerujúcu k porozumeniu významu ekonomických javov z perspektívy príslušníkov dedinských a malomestských societ, ale tiež o sledovanie špecifických črt obchodných väzieb v širšom kultúrnom kontexte. Habilitačná práca svojím obsahom zapadá do pôsobnosti študijného odboru Etnológia.

Precíznosť, jasnosť a zreteľnosť formulácie problému

Cieľ habilitačnej práce bol jasne formulovaný v Úvode a autorovi sa ho podarilo dôsledne naplniť. Posudzovaná habilitačná práca predstavuje vyzreté a v teoretickej i empirickej časti (navzájom sa vhodne prelínajú) prínosné dielo. Jasnú koncepciu publikácie autor dosiahol využitím analyticko-syntetizujúceho prístupu. Je zrejme jeho výborné zorientovanie sa v riešenej problematike, schopnosť jasne a precízne formulovať výskumné problémy, vytipovať si reprezentatívne komponenty vidieckeho obchodu na Morave a v Sliezske, ale tiež schopnosť logicky vystavať štruktúru dizertačnej práce. Podarilo sa mu fundovane doložiť, charakterizovať a vykresliť jednotlivé aspekty riešenej problematiky a tým obohatiť poznatky o dejinách obchodu, jeho premenách i podobách, význame a postavení v systéme tradičnej kultúry sledovanej oblasti od polovice 18. storočia do začiatku 20. storočia.

Prínos práce a porovnanie s domácim a zahraničným bádateľským okruhom

Prácu treba chápať ako významný príspevok k rozpracovaniu problematiky obchodu v rurálnom prostredí na Morave a v Sliezske. Je prínosná najmä z hľadiska monografického spôsobu spracovania riešenej problematiky, ale aj vzhľadom na objasnenie viacerých špecifik, ktoré sú objavného charakteru. Z rozsiahleho zoznamu literatúry a prameňov a ich korektného citovania v texte je zrejme, že habilitant sa primerane oboznámil s domácimi i zahraničnými

prácami v oblasti skúmanej problematiky, čo vo viacerých prípadoch dokazuje aj tým, že k nim vyslovuje vlastné stanoviská a interpretuje ich v súlade s vlastnými poznatkami a zisteniami. Do pozornosti by som mu dala aj štúdie Mgr. Ľubice Falťanovej, CSc., ktorá sa dlhodobo venuje problematike obchodu, predovšetkým trhov a jarmokov na Slovensku a ich miestu v ľudovej kultúre.

Posudzovaná práca dopĺňa a rozširuje doterajšie poznatky o význame a zákonitostiach vidieckeho obchodu (nielen) v sledovanej oblasti, jeho ekonomických a sociálnych súvislostiach, a to aj v širšom kontexte. Autor správne poukazuje na fakt, že pri skúmaní pertraktovanej problematiky je potrebné upriamiť pozornosť aj na mieru bezprostredného zapojenia producentov a miestneho obyvateľstva do úlohy priamych odberateľov a koncových spotrebiteľov, a to neraz bez sprostredkujúcich činiteľov. Zároveň identifikuje tri základné spôsoby kontaktu medzi účastníkmi obchodnej transakcie.

Habilitačná práca PhDr. Daniela Drápalu, Ph.D. je prínosná aj v tom, že pri objasňovaní obchodných aktivít vo vidieckom prostredí nezostáva len pri oboznamovaní s textami zákonov a nariadení, ktoré determinovali vidiecky obchod, ale na základe vlastného zisťovania uvádza, ako v praxi fungovalo nadobúdanie povolení na konanie trhov a jarmokov (resp. vykonávanie podomového obchodu), upozorňuje na rôzne priedahy zo strany konkurenčných trhových miest, priestupky, stratégie zaobstarávania tovaru (v tejto súvislosti naznačuje aj kontakty s Uhorskom – Slovenskom), umiestnenie trhoviska a jeho usporiadanie a pod. Vďaka tomu rozširuje doterajšie poznatky o danej problematike, uverejňované od 1. polovice 20. storočia v odborných a vedeckých príspevkoch a populárnych článkoch k jednotlivým druhom tradičného obchodu. Súčasne presúva pozornosť z dejín obchodu (najmä stredovekého – v prostredí väčších mestských sídel) na maloobchodné aktivity na moravskom a sliezskom vidieku.

Adekvátnosť zvolenej metódy

Z metodologického hľadiska u autora dominuje historicko-porovnávací analýza zameraná na okolnosti vzniku a fungovania skúmaných javov v jednotlivých časových obdobiach s ohľadom na širšie ekonomické, spoločenské a politické súvislosti. Treba oceniť, že základom práce je originálny, autentický materiál, získaný predovšetkým archívnym výskumom. V tomto bode si však dovoľím určitú kritickú pripomienku, a to v súvislosti s absenciou vlastného terénneho výskumu. Aj keď sa posudzovaná práca zameriava na polovicu 18. storočia až prvé desaťročia 20. storočia (čo je v súčasnosti možné poznávať už len štúdiom písomných prameňov), medzivojnové obdobie (ešte stále spadá do kategórie

„prvé desaťročia 20. storočia“) predstavuje tú dejinnú etapu, ktorá by bola postihnuteľná etnologickým terénnym výskumom. Je to práve terénny výskum (rozhovor, pozorovanie, ale aj *oral history*), ktorý je hlavným zdrojom získavania empirických poznatkov o kultúrnych javoch a konaní človeka vo vzťahu k istej spoločnosti v konkrétnom čase a priestore. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D. sa však medzivojnovému obdobiu venuje iba okrajovo. Aj citované spomienkové rozprávania (až na sporadické výnimky, napr. na s. 379) pochádzajú z archívnych materiálov Českej národopisnej spoločnosti, Etnografického ústavu Moravského zemského múzea v Brne, Národného ústavu ľudovej kultúry v Strážnici, z rodových kroník a pod.

Úroveň spracovania

Publikácia má vysokú vedeckú hodnotu po stránke metodologickej i materiálnej. Je spracovaná precízne, v súlade s platnými normami a kritériami kladenými na habilitačné práce. Habilitant detailne rozpracúva skúmanú problematiku, opiera sa o zistené fakty a jasne formuluje čiastkové i syntetické závery, ktoré svedčia o jeho prepojení s poznaním stavu a úrovne skúmaných javov.

Naplnenie formálnych požiadaviek (jazykových, citačných a pod.)

Habilitačná práca spĺňa vedecké kritéria, čo sa týka formálneho spracovania – má poznámkový aparát a zoznam literatúry. Práca s odbornou literatúrou a prameňmi je korektná, v súlade s vedeckou etikou i bibliografickou normou. Habilitačná práca je navyše napísaná jasným, zrozumiteľným štýlom. Je čitateľsky pútavá nielen pre záujemcov z vedeckého okruhu, ale aj pre širokú čitateľskú verejnosť. Štruktúra práce je logická a prehľadná. Obsah práce (jednotlivých kapitol) je detailne členený na viacero subkapitol, čo čitateľovi umožňuje dobre a rýchlo sa v nej orientovať. Podrobnejšie však mohla byť rozpracovaná druhá kapitola – *Maloměští a vesničtí kupci*, čím by sa vyrovnala ďalším dvom kapitolám čo do rozsahu i hĺbky spracovania danej problematiky.

Habilitačná práca spĺňa požiadavky štandardne kladené na úroveň habilitačných prác v odbore.

V Čadci 25. februára 2016

doc. PhDr. Ivana Kontriková Šusteková, PhD.

Otázky:

1. V prvej kapitole sa okrem iného venujete usporiadaniu trhového priestoru. Ak zaužívaná tradícia a paragrafy trhových poriadkov jasne definovali miesta a sektory predaja jednotlivých druhov tovaru, bolo tiež rozšírené, že „väčší“ a pravidelní predajcovia obsadzovali výhodnejšie miesta, kým „drobní“ (príležitostní) predajcovia, ktorých tovar čo do kvality ani kvantity nemohol konkurovať predchádzajúcim, boli vytláčaní na menej lukratívne miesta? Mohol aj to byť dôvod sporov o tržné miesta v niektorých trhových strediskách na Morave a v Sliezske, nielen česko-nemecké súperenie v 2. polovici 19. a na začiatku 20. storočia?
2. V úrodných oblastiach Slovenska (v blízkosti trhových centier) sa v minulosti pestovala zelenina na predaj. Napr. ženy z okolia Bratislavy a južnej časti Záhoria až do rozpadu Rakúsko-Uhorska zásobovali Viedeň zeleninou (predovšetkým kapustou, cibuľou, ale tiež uhorkami, kelom a koreňovou zeleninou). Po rozpade monarchie hľadali odbytiská na Morave. Bola podobná situácia zaznamenaná aj v moravských oblastiach?
3. V 2. kapitole konštatujete, že dedinskí kupci boli dôležitým ekonomickým článkom príslušného lokálneho spoločenstva. Okrem zásobovania základným tovarom, poskytovania úverov a podobných aktivít boli s ním previazaní aj iným spôsobom? Zapájali sa do organizovania kultúrneho života v obci, rozvoja národného povedomia (mám na mysli domácich, nie nemeckých či židovských obchodníkov), modernizácie dediny (najmä v 19. a na začiatku 20. storočia)? Organizovali sa v kultúrnych spolkoch, odoberali českú tlač a pod.? Aký bol ich sociálny status?
4. Aký dopad mali aktivity *Líšňaček* na ich lokálne spoločenstvo (napr. na rodinný a spoločenský život, organizáciu prác na hospodárstve, vzájomný vzťah manželov, výchovu detí, ekonomickú situáciu rodín)?